

SEMPER AEQUUM

TÍZÉVES A POLITIKATUDOMÁNY SZAK
A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEMEN

PÁZMÁNY NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK – 16. KÖTET

A SOROZAT EDDIGI KÖTETEI:

Scott Burchill és Andrew Linklater (szerk.): A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK
ELMÉLETEI

João Carlos Espada: A POLITIKAI SZABADSÁG ANGLO-AMERIKAI
HAGYOMÁNYA. EURÓPAI SZEMSZÖGBŐL

Gáthy Vera: INDIA. A MÚLTBÓL A JÖVŐ FELÉ

Györffy Dóra: BIZALOM ÉS PÉNZÜGYEK.
VÁLSÁG ÉS VÁLSÁGKEZELÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Jany János: JOGI KULTÚRÁK ÁZSIÁBAN

Jany János: AZ ISZLAMIZMUS. ESZMETÖRTÉNET ÉS GEOPOLITIKA

Nyirkos Tamás: POLITIKAI TEOLÓGIÁK

Rezsőházy Rudolf: BEVEZETÉS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
MÓDSZERTANÁBA

Salát Gergely: BÜNTETŐJOG A HAN-KORI KÍNÁBAN

Salát Gergely (szerk.): A KÍNAI ALKOTMÁNY

Salát Gergely (szerk.): KÍNAI ÁLOM – KÍNAI VALÓSÁG

Salát Gergely, Szakáli Máté és Szilágyi Zsolt (szerk.): VESZÉLYES VIZEKEN.
KONFLIKTUSOK ÉS BIZTONSÁGI FENYEGETÉSEK A TÁVOL-KELETEN

Salát Gergely és Szilágyi Zsolt (szerk.): TRAUMÁK ÉS TANULSÁGOK.
A II. VILÁGHÁBORÚ ÖRÖKSÉGE A TÁVOL-KELETEN

Szigetvári Tamás: EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÉS/VAGY KELETI NYITÁS.
TÖRÖK KÜLPOLITIKAI ÉS KÜLGAZDASÁGI DILEMMÁK A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Zsinka László: EURÓPA FELEMELKEDÉSE.
A NYUGATI HEGEMÓNIA KEZDETEI

SEMPER AEQUUM

TÍZÉVES A POLITIKATUDOMÁNY SZAK
A PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEMEN

SZERKESZTETTE

BOTOS MÁTÉ

TYPOTEX

A KÖTET KIADÁSÁT TÁMOGATTA:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

SEMPER AEQUUM – TÍZÉVES A POLITIKATUDOMÁNY SZAK A PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEMEN

Szerkesztette: Botos Máté, 2019

Copyright © Botos Máté, Jancsó András, Kántor Zoltán, Metz Rudolf, Nyirkos Tamás,
Pánczél Hegedüs János, Pócza Kálmán, Pogrányi Lovas Miklós, Szilvay Gergely, Zachar
Péter Krisztián

Hungarian edition © Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2019
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

ISBN 978 963 493 073 0

ISSN 2416-1438

Typotex – Panta

A PANTA a Pázmány Egyetem Nemzetközi TANulmányokkal foglalkozó szakmai közösségének könyvsorozata, mely széles értelemben vett társadalomtudományi munkák révén mutatja be a globális világ múltját és jelenét. A sorozat neve egyszerre utal az intézményi háttérre, valamint arra a teljességre és sokszínűségre, amit megragadni hivatott: Πάντα. Sorozatszerkesztő: Jany János

*„IVS AD IVSTITIAM REVOCARE AEQV[V]MQVE TVERI
DALMATIO LEX EST QVAM DEDIT ALMA FIDES...”
(Valerius Dalmatius beremendi feliratából)*

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
TANULMÁNYOK	
PÁNCZÉL JÁNOS — „Aki társadalmat akar, autoritást akar” – Molnár Tamás autoritáskonceptiójáról	15
POGRÁNYI LOVAS MIKLÓS — Christopher Dawson munkásságának helye a brit kultúrafilozófiában	33
METZ RUDOLF — Demokratikus vezetés: oximoron vagy „bálványfogalom”?	51
NYIRKOS TAMÁS — A liberális rend konzervatívjai	71
SZILVAY GERGELY — Volt-e joga kilépni a déli államoknak az Amerikai Egyesült Államokból?	83
JANCSÓ ANDRÁS — A Fukuyama-tézis antropológiai dilemmái	101
ZACHAR PÉTER KRISZTIÁN — A német Európa-politika keresztény gyökerei: a szolidarizmustól a szociális piacgazdaságig	125
KÁNTOR ZOLTÁN — Nacionalizmus. Izmus?	139
BOTOS MÁTÉ — Lehet-e egy konzervatív populista? Avagy John Lukacs populizmuskritikája	151
PÓCZA KÁLMÁN — Oakeshott Közép-Európában. Elképzelni az elképzelhetlent	161
A KÖTET SZERZŐI	177

ELŐSZÓ

„Üdvözljük az olvasót.” Egyben minden üdvözlés protokolláris jellegén túl némi magyarázattal tartozunk azért, mert olybá tűnhet, mintha önmagunkat ünnepelnénk. A magyar katolikus egyetemen egy évtizeddel ezelőtt a fenn tartó támogatásával és a magyar állam jóváhagyásával egy új képzés indult el: a politológia alapszak, melynek aztán mesterszakos szintű folytatása is lett. Mindez önmagában is meglehetősen izgalmas és a hazai viszonyok közt eredeti kezdeményezés volt, és azt a kérdést vetette fel, hogy a felekezeti fenntartású felsőoktatási intézmény képes lehet-e arra, hogy a tudományos objektivitás szigorú „arany középútján” maradva ezen a területen is kimutassa a katolikus hit és erkölcs örök igazságait. Már pusztán az, hogy a Magyar Katolikus Püspöki Kar hozzájárult egy ilyen kezdeményezéshez, mutatja, hogy a magyar katolikus közösség a társadalmi-közéleti kérdések iránt nem közömbös és nyitott a szakmai vitákra. A katolikus társadalmi tanítás márkáns megfogalmazása természetesen egy ilyen döntéstől függetlenül is az egyetem feladata, ám a magyar kontextusban sokkal hatékonyabbnak tűnik egy laikus, szakmai közösség által hangsúlyosan is képviselt üzenet.

Következzék tehát most egy rövid számvetés.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem politikatudományi képzése megindításához eleinte néhány bátortalan, aztán néhány, egyre határozottabb lépés vezetett. Bár korábban is voltak már elképzelések speciális programok formájában, teljes és akkreditált képzésként a politológia szak csak a 2007/2008-as tanévben indult meg a bolognai osztott képzési rendszerben. Ekkor a képzést még a Dr. Tomka Miklós által irányított Szociológia Intézet munkatársa, Dr. Balázs Zoltán vezette, majd 2009-től a szak elszakadt a szociológiától és önállóvá vált. 2012-ig a Nemzetközi Tanulmányok Tanszék, majd az időközben megalakult Nemzetközi és Politikatudományi Intézet keretében zajlott a képzés. 2012-ben jött létre a Politológia Tanszék, a 2012/2013-as tanévben Dr. Kántor Zoltán megbízott tanszékvezetése alatt, majd a 2013/2014-es és

ELŐSZÓ

2014/2015-ös tanévben Dr. Pócza Kálmán megbízott tanszékvezetése alatt. 2015 óta a tanszék kinevezett vezetője Dr. Botos Máté, a Kar volt dékánja. A tanszék képzési struktúrájában 2014 óta sikeresen akkreditált mesterszak-
kal is rendelkezik (Dr. Gángó Gábor egyetemi tanár vezetése alatt). Hall-
gatóink 2013 óta a Kar Politikaelméleti Doktori Iskolájában szerezhetnek
tudományos fokozatot. Jelentős esemény volt tanszékünk életében a 2016.
évben a Magyar Politikatudományi Társaság éves vándorgyűlésének lebo-
nyolítása (Esztergomban), nem sokkal a Portugál Katolikus Egyetemmel kö-
zös nemzetközi workshopunkat követően (*Conservative Critics of Political
Utopias* címmel). Tanszékünk munkatársai tudományos-kutatási feladata-
ik mellett számos pályázatot is vezetnek, hazai és nemzetközi fórumokon
rendszeresen publikálnak. Hangsúlyos kutatásaink közé tartoznak a nemzeti
kisebbségek, a médiapolitika, a populizmuskutatás, a vallás és politika kap-
csolata, illetve a demokrácia minőségének kutatása. A felsorolás azonban
nem lenne teljes akkor, ha az oktatók mellett nem térnénk ki a titkárság lel-
kiismeretes és türelmes munkájára, valamint a tanszékké válás óta létező de-
monstrátori munkára és a kiépült hallgatói segítő hálózatra, amelyek fontos
elemei annak a szervező tevékenységnek, amely a 2012 óta Budapestre köl-
tözött és azóta egyre növekvő hallgatói érdeklődéssel szembesülő tanszéket
jellemezi. A számvetés része az is, hogy a kezdetek óta velünk dolgozó óraadó
kollégákat éppúgy a siker részeseinek tekintjük, mint a főállású kollégákat.
Külön köszönettel tartozunk Egyetemünk Jog- és Államtudományi Karának,
melynek támogatása az elmúlt tíz évben meghatározó volt.

Az elmúlt évtized alatt azonban egy egyetemi tanszék jött létre abban
az értelemben is, hogy kialakult egy szakmai-tudományos közösség, amely
egyre jelentősebb hangsúllyal van jelen a hazai tudományosságban, és
a nemzetközi fórumokon is rendszeresen szerepel. A tanszék oktatói kutató-
ként nemcsak saját szakmai munkásságukat, hanem a Pázmány Politológia
Tanszékének elismertségét is építgetik. S ebből kirajzolódik egy karakteres
szakmai profil, amit egyebek közt a történeti megközelítés és a politikai fi-
lozófia hangsúlya jelent. A szakmai közösség ezt a sajátos arculatot 2017
őszén pillantotta meg, amikor a Tanszék a szak fennállásának tizedik, a tan-
szék létesülésének ötödik évfordulója alkalmából tudományos konferenciát
rendezett, tükröt tartva önmagának, s amely e kötet alapjául szolgált. Mint
a tanszék vezetője, s egyben mint a konferencia szervezője, nagy örööm-
re szolgált, hogy egy ilyen színvonalas rendezvényt adhattunk a katolikus
egyetemnek, visszaigazolva azt a bizalmat, amellyel bennünket létrehoztak.

S végül néhány szó a kötet címéről.

„Quod semper aequum ac bonum est ius dicitur” – tartja a latin bölcsesség, azaz, ami mindig igazságos és jó, azt hívják jognak. A „mindig igazságos”, azaz a „semper aequum” elvét követő gondolkodás általánosan jellemzi a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Politikatudományi Tanszékének szakmai közösségét, és ezt az elfogulatlanságot, ezt az igazságosságra törekvést tarthatjuk a legfontosabbnak a szakmai profil mellett. Ezt különösen fontosnak gondoljuk napjainkban, amikor a politikatudomány iránti érdeklődés egyre kevésbé szintetizáló jellegű, sőt egyre inkább technikai információk halmazaként tekint a vizsgálat tárgyára. Emellett annak is tanúi lehetünk, hogy a politikatudománnyal szemben egyfajta gyanakvás is megfogalmazódik, hiszen a politika világában elterjedt sarkos megfogalmazásokkal szemben a politikatudomány árnyalt elemzésekre törekszik. A politikatudomány jellemző módon választ keres olyan kérdésekre, amelyek a kialakult jelenségek miértjét célozzák. A politikatudomány tudományrendszertani szempontból a társadalomtudományok közé tartozik, melyekkel szemben napjainkban erős bizalmatlanságot mutat maga a politika szférája, de a tudományos világ egy jelentős része is. Természetesen a társadalomtudományok módszertani sajátosságai nem vagy csak nagyon távolról feleltethetők meg a természettudományos megközelítéseknek, ezért néha előfordul, hogy a közvélemény nem tartja igazolhatónak a nem matematikai értelemben egzakt következtetéseket. A politikatudomány azonban azt a célt szolgálja, hogy érvényes gondolkodási kereteket, adekvát sémákat, megfelelő problémakiválasztásokat és problémaexpozíciókat mutasson fel, egyben pedig igyekezzen azokra belátáson és következtetésen alapuló, logikus válaszokat is adni. Szemben a politika világával, melyben a diskurzusok alapvetően torzítottak, érzelmileg motiváltak és gyakran teleologikusak. Mégis, a közgondolkodás a politika világának következtelenségein könnyen túlteszi magát, és nem a paradigmák érvényességén lepődik meg, hanem a tudományos következtetések eredményein. Ez nyilvánvalóan korjelenség, és nem a politikatudományok sorsára jellemző sajátosság, de ezt a területet kirívóan gyakran éri a vele szemben támasztott elvárások és a tudományos módszerek alkalmazása között keletkező feszültség. A politikatudomány nem a politika kiszolgálója és nem a politikai folyamatok igazolója. Még csak nem is a politikai folyamatok primer értelmezője, hanem a politikai jelenségek rejtett, a társadalomban, a társadalmi gondolkodásban és magatartásban gyökerező okait keresi. A politika gyakorlati világa és annak elmélete között feszülő ellentét tehát a tudomány hasznosíthatósága, illetve annak önmagábanvalósága mint érték közti különbségen alapul. Sajnálatos ugyan, hogy ebben a feszültségben a politikatudomány sokat veszíthet, ugyanakkor nem engedhet önbecsüléséből, és ez egy olyan éthoszt formál

ELŐSZÓ

meg, amellyel biztosan rögzíti helyét a szellemtudományok és a társadalomtudományok között. Ugyanis, mivel a politika világa sem pusztán *techné*, annak is van célja és magasabb rendű értelme, akár csak a tudománynak. A folyamatokat vizsgáló, a komparatív elemzéseken keresztül a jelenkor számára levonható következtetéseket felmutató tudomány éppúgy törekszik az igazságra, mint ahogyan ugyanezt várja el a politika gyakorlójától is. Nevezetesen, hogy a politika mint hivatás is megfogalmazódhasson, és a közösség jövőjére vonatkozó víziók a közjót szolgálva, az egyes emberek kibontakozását, önazonosságuk megőrzését, boldogságuk – és amennyiben lehet, üdvösségük – elérését segítse. A jog igazságosság és méltányosság nélkül embertelen, s ennek felemlegetése általában is feladata a köz boldogulásáért felelősséget érzőknek, de különösen a tudományos világ képviselőinek.

Abban az időszakban, amikor a tudományosság kritériumaiban a hasznosság fontosabbá válik, mint az esztétikum, a rációval szemben pedig az emocionalitás uralkodik, az erények felemlegetése erőtlenségnek és bátortalanságnak tűnhet. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Politológia Tanszéke azonban oktatóival és kutatóival együtt vallja, hogy a tudományos igazságok keresése és az ember alkotta jogrend felett álló morális imperatívusz fontosabb, mint a *Zeitgeist*nek való megfelelés, és sem a kutatói, sem az általános emberi méltóságot nem lehet alárendelni semmiféle aktuális elvárásnak. *Semper aequum.*

Semper aequum.

Budapest, 2018. november 18.

TANULMÁNYOK

PÁNCZÉL HEGEDŰS JÁNOS

**„AKI TÁRSADALMAT AKAR,
AZ AUTORITÁST AKAR”**

MOLNÁR TAMÁS AUTORITÁSKONCEPCIÓJÁRÓL

Ha választani kellene, akkor azt mondanánk sokan, hogy az *autoritás* inkább negatív fogalom manapság az életünkben. Valami olyasmi, amit a legjobb esetben is magyarázni, erősen kontextusba kell helyezni, hogyha valaki hivatkozni akar rá, még egy egyszerű társas érintkezés, magánbeszélgetés során is. Az autoritásra hivatkozni nem korszerű és nem népszerű dolog egyszerűen, sokan ezért kerülik, akkor is, hogyha szükségesnek tartják. Ez persze nem azt jelenti, hogy az életünkben vagy éppen a politikában kerülni kellene, vagy éppen megszűnt volna az autoritás gyakorlása vagy az ezzel kapcsolatos igény, sokkal inkább azt vehetjük észre, hogy mindez egyszerűen módosult, nem neveződik meg, és ha meg is nyilvánul, akkor az – eredetét tekintve – torzult formában történik meg. Pedig az igényünk erre elemi, hiszen mindenhol, ahol a társadalomban közös feladatunk van, szükséges egy eligazodási pont, egy olyan balansz, amely egységben tart, amelyhez lehetséges igazodni.

Mert igazodni érdemes, akkor is, hogyha ezt nem mindig valljuk be magunknak.

Az Egyesült Államokban élő, de minden ízében európai értékeket valló és azokat védő magyar filozófus, Molnár Tamás is megtapasztalta az autoritás és a másik két itt tárgyalt fogalom, a hatalom és a rend fogalmainak a devalválódását, torzulását, de még a torzult fogalmak eleven használatát is. Nem járunk messze az igazságtól akkor sem, hogyha azt mondjuk, hogy a fogalmak démonizálódtak, nagyobbrészt torzult, módosult fogalmakként vagy ellenfogalmakként léteznek leginkább. Ellenfogalmai a feltétlenül pozitív alkalmazandóknak, a demokratikusnak, a szabadnak, a toleránsnak, a nyitottnak vagy egyenesen a liberálisnak. Az autoritást ha megvizsgálni, felidézni akarják, akkor azt csak túlzásaiban teszik meg, beszélve szélsőségesen monolit, újonnan kreált fogalmakról: az 'autoritarizmusról', 'autoritáriusról'

vagy éppen az 'autoritarianizmusról',¹ amelyeket jellemzően az autoritás ellenzői kreáltak meg és aggatnak kedvükre jelenségekre, személyekre mint meg- és elvetendő bélyeget.

„Az »autoritárius«, úgy látom, olyan ember volna, aki fétist kreál egy bizonyos beállítódásból, és pedig abból, amire akkor gondolunk, ha valakiről azt mondjuk, hogy »el van telve magától«, vagyis olyan ember, akinek minden megnyilvánulásából az utasítás és parancsolás sugárzik. Ha vizuálisan próbáljuk megjeleníteni, akkor nyakas, erős emberként kellene elképzelniünk, szigorú szemekkel és erőteljes vonásokkal, akit nem hajlítanak meg emberi hajtórugók, aki kifürkészhetetlen, megközelíthetetlen, könyörtelen”² – említi meg Molnár ezt, megjegyezve, hogy mindez nem csupán hamis, hanem gyermekes kép is, amelyet mégis sokan igaznak fogadnak el, meglehet csak arra érdemes, hogy Chaplin kissé propagandisztikus filmszatírát³ készítsen belőle. Ezt a torz és hamis álláspontot sem a gyakorlatban, sem az elméletben el nem fogadva teszi egészen új, de lényegében eredeti alapokra az autoritás, a rend (sokszor a rend helyreállítása) és a hatalom (illetve a hatalom gyakorlása) fogalmakat Molnár Tamás több művében, de lényegében egész életművében konzekvensen. Az autoritásnak és hatalomnak külön köteteket szentelt, amelyek az életmű egyik legértékesebb, legerősebb, bár ritkán idézett munkái. Az *Authority and Its Enemies* 1976-ban jelent meg, az életpályának elején,⁴ a *Twin Powers: Politics and the Sacred* pedig 1988-ban.⁵

Molnár álláspontjának egyik nagyon fontos gyökere egyfajta tudományos-elméleti oppozíció. Ezt elsősorban még az 1970-es években is nagyon népszerű, kanonizált álláspontot is több helyen kivívó Karl Popper, illetve Max Horkheimer, Theodor Adorno nevével fémjelzett állásponttal szemben alakította ki, olyan művekkel polemizálva, mint *The Open Society and Its*

1| Ezek a kifejezések persze önkényesen oszthatóak, de általában valamilyen politikai rendszerre vagy személyre szokták használni, a 'majdnem totalitárius diktatúra' megfelelőjeként. Valami olyasmit jelent a kifejezés, ahol a kormányzás az állam vagy egy adott politikai ideológia, csoport vagy éppen egy személy tekintélyén alapszik. Kellő mértékben rugalmas persze a kifejezés, hogy bármire vagy bárkire rá lehessen így húzni mint figyelmeztető jelzőt: „Vigyázat, ez már majdnem totalitárius!” Ez az absztrakt álláspont persze megengedi a saját keretek között azt is, hogy abszurd módon kijelenthessük, hogy a totalitárius és az 'autoritárius' politikai rendszerek között nincs éles határ, rávilágítva a lényegre: az autoritást el kell kerülni, mert nem lehet megállítani egy idő után, hogy diktatúra ne kerekedjen belőle.

2| Molnár Tamás: *Az autoritás és ellenségei*, Kairosz, 2002, (Molnár 2002) 143.

3| Ld. *The Great Dictator* című burleszkjét (1940).

4| A kötet, tartalmát valamennyiben újra átnézve, új előszóval ellátva megjelent 1995-ben is. Ez a verzió jelent meg magyarul 2002-ben, amely az itteni vizsgálódásunknak az alapja; *Az autoritás és ellenségei*, Kairosz, Budapest, 2002.

5| Magyarul viszonylag hamar, 1992-ben megjelent a kötet, ezt használjuk itt is: *A hatalom két arca: politikum és szentség*, 1992 (Molnár 1992), Európa Könyvkiadó, Budapest.

Enemies (1945),⁶ *The Poverty of Historicism* (1961) és a *The Authoritarian Personality* (1950), amelyet Adorno és Horkheimer mellett többen is jegyeztek.⁷ Az alapvetések, amelyekkel szemben határozta meg magát Molnár, persze nem önmagukban állók, hiszen egyben megalapozzák a liberális demokráciával való szembenállást is, és a hatalom, a rend vagy a rend helyreállításának fontosságát is. Nincsen ebben különösebb szándékoltóság sem, hiszen a fentebbi elméletek mint premisszák is ki tudnak teljesedni a liberális demokráciában, hiszen mindegyik gondolkodó munkája túlmént az akadémikus szférán, a leginkább számottevően ezt Karl Popper esetében látjuk.

Molnár szerint az autoritás legfontosabb funkciója a *közvetítés* az egyének között, ami alapvetően új megközelítése a fogalomnak, meglehetősen nagyon is régi, bevett gyakorlaton nyugszik. *„Az autoritás tehát a kötőanyag, mely együtt tartja az embereket, az a tényező, mely lehetővé teszi nekik, hogy támaszkodjanak egymásra a társadalmi, materiális és kulturális tranzakciók során szükséges sok-sok kölcsönös engedmény közepette. Pozitív tényező ez tehát, melyet a természet »talált föl«, a természet, mely feladataink, felelősségeink, életcéljaink szerint elválaszt bennünket egymástól, bizonyos szempontokból egyenlővé tesz bennünket egymással, más szempontok szerint pedig egyenlőtlenségeket eredményez közöttünk”*⁸ – állapította meg Molnár 1995-ben az új kiadás előszavában, summázva az autoritás lényegét és mintegy egyéni praktikumát is, leszögezve azt is, hogy bár *„az autoritás a társadalmi létezés magja”*, már megsemmisült.

Molnár autoritásfelfogása szerint az autoritással rendelkező, illetve azt elfogadó ember (ellentétben Riesman⁹ nézetével) *belülről irányított*, mert azt maga is gyakorolja, döntéseket hoz, és azokat elfogadja. Az autoritás alapja az, hogy az ember elfogadja azt, hogy egyenlőtlenség van jelen a társadalomban, és hogy funkciókra van szükség, amelyek emberi szükségletekből fakadnak. Molnár azt mondja ki ezzel, hogy *az autoritás a szeretethez hasonló*, mert egy adott állapot, azzal, hogy a teremtés és a létezés megvalósul egy közösségben. Mivel adott, ezért adottak a külső megnyilvánulásai is: vagy emiatt nyilvánul meg valami a társadalomban vagy ennek a hiánya miatt. Miért pont a társadalom mint keret, mint folyamatosan elhangzó kontextus?

6] Ezt fordítja meg Molnár a saját kötete címének megadásával.

7] Egészen pontosan: Else-Frenkel Brunswik, Daniel J. Levinson, Nevitt Sanford amerikai pszichológusok írták még Adorno mellett. A kötet a *„Studies in Prejudice”* című sorozatban jelent meg, amelyet Max Horkheimer és Samuel H. Flowerman szerkesztett. (A sorozat kiadását az American Jewish Committee’s [AJC] Department of Scientific Research támogatta anyagilag.)

8] Molnár, 2002, 8.

9] *The Lonely Crowd*, 1950.

„Az ember mint ember csakis társadalomban létezhet, a társadalom pedig nem létezik az őt alkotó egyének nélkül. (...) Eddig még nem láttunk olyat, hogy egyedül az egyén.”¹⁰ Az autoritás igénye az integrációval együttesen jelentkezik, az egyén fizeti meg ezt az árat, hogy csatlakozhat egy közösséghez, amelyben intézmények vannak kezdettől fogva (ilyen már a család, az Egyház, az iskola és maga az állam is). Az intézményekben pedig ugyanaz az autoritás van, amely a közösségben is megvan, mint kohéziós-integrációs elem és gyakorlat.

Az autoritás kapcsán a hatalom (nemcsak a politikai, hanem az autoritás gyakorlataként felfogott hatalomról beszélünk itt leginkább) is kétféleképpen azonosítható: a karizmatikus és az intézményhez kötődő. A kettőt azonban nem egészséges egymástól szétválasztani vagy egymással szemben elképzelni, illetve törekedni arra, hogy külön létezzenek, pláne nem érdeemes egymással szemben állóként definiálni őket. Az intézményes hatalomban az intézmény tagjai képesek arra, hogy profitáljanak mindabból, amit a legjobbak autoritása adhat, amellyel ők természetes módon (karizmájukból adódóan) rendelkeznek. Az intézményi autoritásnak a haszonélvezője a mindenkori átlagos, akik ebben a tökéletlen világban mindig sokan és egyre többen lesznek, ezért az autoritás a tömegeknek biztonságot adhat, amennyiben az intézmények legálisak és legitímen hordozzák a tekintélyt a társadalom szemében. Az autoritás ezért nem kényszerít csak egyszerűen, hanem sokkal inkább kölcsönös viszonyra épül, elfogadásról, kölcsönösségről beszélhetünk az esetében, nem egyoldalú kényszerről, erőszakról: „az autoritás a szív, a gondolkodásmód, a szokás és a tisztelet diktálta valamiféle előzetes egyetértéshez folyamodik”.¹¹ Az autoritást jóváhagyjuk, nem elszenvedjük, egyetértünk vele, a követelményrendszerét elfogadjuk.

Az elfogadás és az egyetértés kapcsán Molnár az autoritás feltérképezésére is vállalkozik az életünkben, egyszerre mutatva meg a tekintélyelv érvényét, eredményét és a hiányának a következményét is. Az autoritás az életünkben csak ritkán választható el az erkölcsi érzékünktől, vagy még inkább attól, amelyet Molnár „erkölcsi intelligenciának” nevez. Ez a legjobb esetben a klasszikus mi a jó és mi a rossz, mit támogathatunk és mit kell elítélnünk kérdése. Sokszor ez egy közös gondolkodásgyakorlat kapcsán alakul ki, illetve ebbe a közös gondolkodásba illeszkedünk, ehhez viszonyítunk. Molnár összesen kilenc területen – *család, iskola, egyház, bíróságok, üzem, irodalom és művészet, hadsereg, állam, illetve államok közötti*

10| Molnár, 2002, 25. Molnár többször is megemlíti ironikusan Tarzan vagy Robinsón esetét, de mindig hozzát teszi, hogy még ők is a társadalom szabályainak az elsajátításaival (pl. beszéd) lettek emberek, ahogyan a remeték is a szabályokat a társadalomból veszik.

11| Molnár, 2002, 32.

*viszony*¹² – vizsgálja meg az autoritást ilyen szempontból, többnyire egyszerre gyakorlatias és elméleti szempontokat figyelembe véve. Molnár számára fontos ezeknek a terepeknek a bemutatása, amelyek szerinte egyetemes intézmények, azaz minden társadalomban szükségszerűen megtalálhatóak és nem nélkülözhetik az autoritást, meglehet, mindenhol kimutatható ennek a hiánya a működésükben.

A társadalmi alapélmény az autoritás gyakorlásához az egyenlőtlenség élménye, vagyis annak tudatosítása, és az erényességre való törekvés, amelyben az gondoljuk, azt reméljük, hogy hasznosak leszünk. Az intézmények nem merevek, hanem ellenkezőleg, a kölcsönös egymásra hatás elvén alapszanak, az emberek benne a fontosak, akik – alapvető kommunikációs ingertől hajtva – meggyőzni akarnak, és amikor az észérv nem elegendő, akkor az autoritás mindig elegendő kell, hogy legyen. A családban ezért beszél, illetve eleveníti fel Molnár a *pater potestas* antik erényét (valójában intézményét), szülői jogról is beszél, nemcsak kötelességről, és elveti az ún. 'szexuális nevelés' és a 'nők felszabadításának' áramlatait vagy akár a koedukált bentlakásos iskolát (Summerhill), amelyek csak a természetes autoritást kezdik ki a családban és torzítják annak eredeti intézményes szerepét, nem beszélve a kohézió kikezdéséről.¹³ Az engedékenységgel nem kifizetődő a családban Molnár szerint, ugyanis „*az engedékenységgel lényege az autoritás tagadása, valójában átruházása azokra, akiknek racionálisan kellene engedelmeskedniük az autoritásnak*”. Racionálisan, nem pedig érzelmileg, nem kényszer hatására. Az autoritás *racionális* Molnár szerint, nem erőszak, pláne nem terror kérdése, ellenkezőleg, annak kerülése, annak a megakadályozása.

Csak azokat kell tisztelni, akik arra méltóak, és azt, hogy erre kik a méltóak, azt az iskolában, a nevelés-oktatás folyamán kell elsajátítania a gyermeknek. Ha ezzel ellentétes oktatás zajlik – mindenkit tisztelni és mindent tolerálni –, az álszentséghez, hazugságra vezet. Szükséges és kívánatos ezért a különbségtétel a tanár és a diák között, nincsen egyenlőségjel, mert akkor az autoritás nem tud kialakulni, és a híd építése sem valósul meg az egyén és a társadalom között (ezért kritizálja Molnár John Dewey vagy Konrad Lorenz elméleteit). A tudás átadása az egyenlőtlenség esszenciális alapélménye (tudáskülönbség), és ennek az intézménye az iskola, folyamata pedig az oktatás-nevelés.

12| Molnár, 2002, 57–143.

13| Fontos megjegyezni, Molnár Tamás fontosnak tartja az autoritások szubszidiaritását. Veszélyesnek tartja és kerülendőnek például, hogy a család autoritásának intézményét esetleg az állam vegye át.

Az Egyházban uralkodó autoritás a természetesenél is természetesebb, Molnár alapélménye ez, bármikor is ír az Egyházzal: „*a vallás (isteni) autoritás minden autoritás prototípusa, mivel az autoritásból következő egyenlőtlenség és hierarchikus jelleg elsődlegesen Isten ember fölötti autoritásában valósul meg [...] Mi a célja ennek az autoritásnak? Minden vallás azt a választ adja, hogy a cél a megváltás*”.¹⁴ Ahogyan az iskola, a család integrálja a társadalomba az egyént, úgy az Egyház *spirituális integrációt* hajt végre az isteni kegyelem intézményeként, itt Hans Urs von Balthasar modern katolikus teológus elméletét kritizálja, amely szerint lehetünk „felnöttek” az Egyházzal szemben. Molnár sokkal inkább Kierkegaard-ral ért egyet, aki kimondta, hogy a modern kor szerencsétlensége az, hogy nem akarunk engedelmeskedni.¹⁵ Az autoritás magyarázata ott ér el leginkább teológiai-filozófiai mélységekig, amikor azt az Egyházban, a vallásban, a hitben vizsgáljuk meg. Ennek a gyökere itt maga a bűn, a vétkezés, az ember esendősege, végső soron a tökéletlensége, amely örök tulajdonsága. Ha valaki függelemsértést követ el a vallási autoritással szemben, akkor annak mindenképpen *a bűn a gyökere*, így indirekt módon az autoritás racionális módon kialakulása (elfogadás, integráció) a bűntől védi meg az embert. Ha az ember messzire kerül az isteni kegyelemtől, völgybe érkezik a hitében, akkor az könnyen lehet, hogy az a spirituális autoritás válsága is (mindezt pontosan Molnár tudja a legjobban, hogy nem feltétlenül az egyén hibája, mindebben az Egyház intézményes és karizmatikus autoritásának a csorbulása is felelős). Az autoritás a vallásban a ritualizált és szimbólumokkal gazdagított hagyománnyal egészül ki (ezen a ponton Carl Friedrich racionalista hitelméletét kritizálja), amelyben a jó szokások, az erkölcsi és a metafizikai az egyénben eggyé, praxissá válhat. Az egyén integrálódik ebben a rítusban, amelyben az autoritás közvetít (Egyház), és összeköt a (szent) hagyománnyal is.

Az autoritás kapcsán a manapság leginkább provokatívnak tűnő megálgapítása talán Molnárnak *a cenzúra igenlése*, újbóli – kisebb mértékben intézményes formában is – bevezetése a társadalomban.¹⁶ Mindezt úgy, hogy az nem feltétlenül jelent bürokráciát, sőt „*a cenzúra nem szükségképpen*

14| Molnár 2002, 74.

15| *On Authority and Revelation*, 1848–51. Molnár ezt ezzel a címmel valószínűleg Walter Lowrie fordításában, szerkesztésében olvasta, amely 1966-ban jelent meg először.

16| Meglehet, Molnár azt állítja, ez igazából el sem tűnt, meg sem szűnt, csak átalakult, nem annyira egyértelmű. Hiszen vannak ma is tabutémák, vagy olyanok, amelyek – pontosan a politikai korrektség okán például – partvonalon kívülre helyeznek írókat, művészeket. Ez megint annak a kifejeződése, hogy ha nem gyakoroljuk az autoritást, akkor azt megteszi más helyettünk, más eredménnyel és céllal.

volt valamiféle lokalizálható hivatal, melynek tisztségviselői mindent, ami nyomtatásban megjelent, elolvastak volna. [...] A művész és az író szervesen illeszkedett a hit és az eszmék őket körülvevő világába, s jöllehet nekik is voltak nem elfogadott eszméik, nem tekintették szükségképpen jogaik megsértésének, ha az effajta gondolatok nem kerültek nyilvánosságra”.¹⁷ A szépség és az igazság beillesztése a társadalomba, ez az elsődleges szerepe az autoritásnak a művészetben, az irodalomban. A művészből – amennyiben elfogadja, követi, magáénak vallja az autoritást, akár karizmatikus vagy intézményes formában – megjelenik az igény, hogy elvezesse a befogadót, az egyént az értékekhez. Az autoritás segít beazonosítani magában a felelősségérzetet az egyénnek. Molnár elveti azt, hogy a művésznél nincsen felelőssége abban, hogy műve milyen hatást vált ki a befogadókban, és nem törődik a művének a sorsával.

Az autoritáskonceptióval kapcsolatos ’transzcendens mag’ a hadsereg esetében is előkerül, amikor Molnár az autoritás fontosságát vizsgálja. A fegyveresek közössége, azok intézménye az életen lép túl, az életét ad(hat)-ja, amikor egy politikai közösség (nemzet) védelmére esküszik fel. A harc, a háború gyakran egy nemzet születésével is egyenlő, vagy legalábbis jelen van abban, ahogyan éppen a megmaradásának is az egyik legfontosabb eszköze. A hadsereg a társadalom védelmi mechanizmusának az eszköze, autoritás nélkül nem tudna létezni, a bajtársiasságot (*esprit de corps*) a véröntés követeli meg, ami kölcsönös; a halálosztást a halál elfogadása is kíséri a hadseregben, a halál közelsége pedig a tekintély nélkül káoszhoz vezetne, mert csak félelmet eredményezne. A hierarchia és fegyelem – amelynek a prototípusát, ahogyan az Egyház az autoritás prototípusát, a hadsereg adja – párosításához az autoritás adja meg a hidat, a kohéziós és transzformáló erőt, amely által ezek egyfajta erkölcsi-társadalmi kötelességérzettel alakulnak át. Molnár transzcendens magasságokba emeli a katona önmeghaladó normáját, amikor azt mondja, hogy a katona „*a nemzet kiválasztott része, a nemzet túlélésének oltárán följánlott áldozat*”.¹⁸

A katonaság és katonáskodás, de leginkább az ezzel kapcsolatos harc egy lehetséges létezés feletti szintet biztosíthat az egyénnek, alkalom arra, hogy kilépjen a katona a közösség kötöttségéből, mégis azt szolgálva, de ezáltal a maga haszna csak nagyobb lesz, ezért számára ez ünnepi rítus: „*Csak az olyan alkalmakat veszik körül pontosan megszabott liturgiájú ünnepek és szertartások [ti. az embert], amikor olyasmivel kerülünk kapcsolatba, ami meghalad bennünket: Istennel, Hazával, Halállal, Háborúval, a férfit*

17| Molnár, 2002, 103.

18| Molnár, 2002, 113.

avatással stb. A félelemmel vegyes tisztelet (latinul: tremendum) érzése oly kivételes, oly hatalmas, hogy az egyén formai kötöttségek nélkül, egyedül nem közelítheti meg azt. A szertartás kollektív és aprólékosan szabályozott, ez pedig összetéveszthetetlen jele annak, hogy a közösség érzi, immár a létezés korlátaival találkozik.” Ez lényegében egyfajta vallásos élmény már, amely a beavatásra hasonlít, vagy éppen az maga Eliade fogalmai szerint.¹⁹

Az autoritást igenlő magatartás nem totalitárius (ebben lényegében Molnár az autoritás gyakorlásának a krízisét látja már), ezért az államnak meg kell hagyni az autoritás köztes és egyéni területeit, a teljes, totális autoritás az állam részéről túrhetetlen és tarthatatlan, lényegében kontraproduktív eredményt hoz el. Az állam érdeke, hogy minden intézmény megőrizze minden egyes intézmény (újra jelezzük: nem bürokrácia, nem adminisztráció) sajátos személyiségét és funkcióját és ezzel kapcsolatos autoritásprofitját is. Emellett pedig a társadalmi egyensúlyon öröködik, amelyet az állam intézményei és az ún. 'civil társadalom' között szükséges megtartani. Molnár gyakorlati példákat hoz fel a modern történelemből (az USA-ból és Európából egyaránt), amelyben beigazolódott, hogy az államnak őriznie kell az autoritását a kormányzervek felett is (itt főleg a nemzetbiztonsági szervekre és az államfői szerepre gondol). A nép információhoz való jogával kapcsolatosan kereken kijelenti, hogy nincsen ilyen: „*ez a média találmánya saját érdekei, s nem a közvélemény kíváncsiságának a kielégítésére. Valójában a média jogáról van szó: arról, hogy legyen meg a joga mindenhez, amit akar*”.²⁰ Ez a jog lényegében egy folyamatos lehetőség biztosítása, hogy az állam intézményei ellen fordulhasson, következmény nélkül, a média pedig ezzel ellenőrizhesse a kormányzatot, a közvéleményre hivatkozva, saját maga legitimitását is megalapozva.

Az állam autoritásának forrása természetes Molnár szerint, ahogyan az is, hogy az ember államban él. Az állam nem fenyegető entitás (Hobbes), nincsen szakadék a természeti – bármit is jelentsen ez a jelző – és a társadalmi állapot között, ez a kettő egyben van, ugyanaz az a mércéje, az ember létezése. Az ember mindig strukturált autoritásban létezik, nem önmagában, így elkülöníteni 'természeti állapotra' valamit absztrakt fikció, ami nem létezett a történetiségben sem, és most sem lenne képes rá az ember, mert mindig leképezi magának az autoritást bárhol, ahol él, közösséget hoz létre.

19| Több munka is idevág, talán ezek a Molnár által is idézettek a legismertebbek itthon: *A szent és a profán, Misztikus születések*.

20| Molnár, 2002, 122.